

транспорту, який використовувався селянами: човен, віз, кінні сани, велосипед, мотоцикл, вантажні автомобілі) (Рис. 6.);

- зустрічі односельчан: світлини зустрічей комарівчан на початку літа у 2000-х роках;

- предмети господарського вжитку (світлини із родинних архівів, на яких зображені предмети хатнього та господарського вжитку) (Рис. 7.).

Досліджуючи родинні фотоархіви колишніх жителів с. Комарівки, ми дізнаємося про історію життя окремої родини у селі до його виселення. Крізь призму родинних історій мешканців комарівчан, за допомогою світлин, відтворюється забута історія знищеного села. Саме родинні світлини зберігають зафіксовані моменти життя у с. Комарівці, події, які відтворюють його історію.

ПОСИЛАННЯ

1. Бондаренко І. [Свідчення про церкву с. Комарівка Переяслав-Хмельницького району Київської області] // Рукопис. – Особистий архів автора. – С. 1.

2. Інвентарна книга фондової групи «Музейні предмети Переяслав-Хмельницького історичного музею» № 3 Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». – 198 с.

3. Інвентарні картки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: ПХІМ-4200, ПХІМ-4202, ПХІМ-4205, ПХІМ-4209, КН-2365, ПХІМ-4230, ПХІМ-4236, ПХІМ-4248, ПХІМ-4249, ПХІМ-4252, ПХІМ-4260, ПХІМ-4264, КН-2373.

4. Набок Л. Православні храми Переяславщини: історія, дослідження, сучасність / Л.М. Набок, О.В. Колибенко – К.: Типографія від «А» до «Я», 2007. – 176 с.

5. Ревега В.В. Історія формування топонімів села Комарівки на Переяславщині / В.В. Ревега // «Залізничкові читання»: матеріали П'ятої наукової краєзнавчої конференції, с. Медведівка, 18 жовтня 2013 р. – Черкаси. Видавець Чабаненко Ю., 2016. – С. 105–111.

6. Ревега В.М. [Свідчення про с. Комарівка Переяслав-Хмельницького району Київської області] // Рукопис. – Особистий архів автора. – С. 3.

Ревага Н.М. Затоплене село Комаровка на Переяславщині в фотографіях із родинних архівів його жителів і фондового зібрання Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

В статті досліджуються фотографії із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», освещуються питання пошуку та вивчення фотографій із родинних архівів колишніх жителів с. Комаровки.

Ключові слова: село Комаровка, семья, родинний архів, фотографія, фондове зібрання.

Reveha N.M. Flooded village Komarivka in Pereiaslav in photographs from the family archives of its inhabitants and of the collection of the National historical and ethnographic reserve «Pereiaslav»

The article examines the stock photo from the collection of the National historical and ethnographic reserve «Pereiaslav», addresses issues of searching and researching of photographs from the family archives of the former inhabitants of the village of Komarivka.

Key words: Komarivka village, family, family archive, photography, stock collection.

20.02.2019 р.

УДК 94:688.721:351.852.15:069.(1–4)(477.41–21)НІЕЗ

Н.Д. Дем'яненко

НАРОДНІ ІГРАШКИ У ЗІБРАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

У статті проаналізовано народні іграшки з фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Описано їх види, матеріали виготовлення. Висвітлено польові матеріали автора народних іграшок дітей Переяславщини.

Ключові слова: іграшка, народна іграшка, фондова колекція, діти, лялька-мотанка, іграшки з дерева, глиняна іграшка.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю зберегти, примножити і донести із давніх часів до сучасників та нащадків високодуховний пласт традиційної культури – іграшкарство. Народна іграшка – витвір специфічний, який є джерелом української культури, що відображає життя дитини в різні історичні епохи. Це феномен, який підтверджує оригінальність і неповторність, володіє формою, змістом, має певне значення. Народні іграшки завжди веселі, яскраві, виготовлені з підручного матеріалу. Вони несуть дітям знання про працю, відпочинок, побут, розкривають духовний світ, виховують повагу до старших поколінь, дружнє ставлення до ровесників.

У наш час у дитячу гру увійшли віртуальні комп'ютерні ігри й іграшкові істоти Заходу та заокеанської індустрії. Народна іграшка, незважаючи на її екологічність, естетичність, моральність, широкі виховні можливості, не завжди популярна у дитячих іграх. Старовинні народні іграшки, виготовлені з підручного природного матеріалу, який має властивість швидко псуватись, у переважній більшості не збереглися до початку ХХІ ст. Вивчати, відтворювати та використовувати їх у вихованні сучасного підростаючого покоління ми можемо лише завдяки письмовим джерелам, розповідям старожилів, реконструкціям народних умільців та музейним колекціям.

Серед чисельних колекцій Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» помітне місце посідає зібрання народних іграшок, яке досі не було об'єктом наукового дослідження. Наша стаття якраз має мету заповнити цю прогалину.

Незважаючи на те, що тема народної іграшки не набула широкого вивчення, до неї періодично звертались окремі історики та етнографи. Так, видатний етнограф, священик М. Грушевський перший зібрав і дослідив народні іграшки у контексті вивчення дитини у звичаях і віруваннях українського народу. К. Матейко поділив народні іграшки на хлопчачі та дівчачі і класифікував їх за двома основними ознаками: матеріалом та формою. Історик-мистецтвознавець Г. Блінов, вивчаючи найдавніші дитячі іграшки Наддніпрянщини, виготовлені із дерева, згрупував їх у образотворчі і технічні.

Етнограф Л. Герус розглядає народну іграшку як явище української культури, що є видом декоративно-прикладного мистецтва, з'ясовує її витoki, указує на матеріали виготовлення, пластичні, колористичні та орнаментальні особливості. О. Найден у своїх працях зосереджує увагу на з'ясуванні культурного феномену іграшки, окреслює засади художньої виразності, визначає вузько локальні та загально етнічні риси народних іграшок, значну увагу приділяє матеріалам та технології їх виготовлення.

Дитячі іграшки першої половини ХХ ст. виготовлялися з різноманітного природного матеріалу старшими дітьми, мамами, бабусями. Їхні лагідні руки найкраще були здатні відтворити добрий фантастичний світ казки, бо саме вони перебували в оточенні дітей, спілкувалися з ними, а тому і найглибше розуміли їх почуття й інтереси. Такі іграшки пронизані тонким поетичним чуттям, фантазією майстрів, любов'ю до природи.

Сучасні народні майстри виготовляють аналоги колишніх забавок, зберігаючи при цьому розміри, форми та матеріали, проводять майстер-класи з виготовлення народних іграшок, у яких із задоволенням беруть участь діти та дорослі. Заклади освіти використовують їх у виховному та навчальному процесі. Таким чином підростаюче покоління знайомиться із прототипами іграшок їхніх батьків та дідів. У наш час народні іграшки можна придбати і як сувенірну продукцію, і для дитячих забав. Їх використовують для облаштування інтер'єрів, а колекціонери – для поповнення приватних зібрань і фондів музеїв.

Найпопулярнішою народною іграшкою є лялька-мотанка – забавка наших прабабусь. Її виготовляють способом намотування, що нагадує про споконвічне хліборобське в'язання снопа, коли скручували перевесло, яким обвивали сніп жита чи пшениці. Від способу виготовлення походить і назва – лялька-мотанка.

Народні ляльки є посередниками між старшим і молодшим поколіннями. Деякі з них носили обрядовий характер, адже їх виготовляли до певних дат і подій (весілля, родини, хвороби, посухи). Тому в них закладений, крім індивідуального, ще й родовий етнічний фактор любові та сподівань, віри в добро та захист від злих сил. Наразі учні початкових класів загальноосвітніх шкіл та вихованці дошкільних навчально-виховних закладів різних областей України разом із вихователями виготовляють ляльки-мотанки для захисників Вітчизни – воїнів АТО як оберіг, спомин про рідний дім та дитинство.

Для виготовлення народних ляльок використовували клаптики тканини, клоччя, ганчір'я, мотузки, конопляну паклю, качани з кукурудзи, соломку, суху траву, очерет, нитки, липовий луб, кору, папір. Розмір іграшки залежав від величини клаптика тканини. Ляльки були змотані з ганчір'я, де виділялась голова, запнута хусткою, стан, обмотаний ганчіркою у вигляді спідниці, спереду був фартух, підперезаний червоним поясом, рук і ніг лялька не мала.

Найчастіше частини обличчя ляльки не зображували, бо вважали, що через очі в неї може вселитися

душа дитини або іншої людини. Обличчя було найчастіше пусте, рідше – розмальоване сажею з печі чи вишите хрестиками [4; 6].

У фондовій колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» зберігаються ляльки-мотанки Т-11453 (1–2), які виготовила у 2007 році на замовлення музею майстриня, художник костюмів Сумського театру Ірина Гаршина. Це дві антропоморфні постаті (жіноча і чоловіча) на дерев'яних підставках. Одяг їх більш схожий на польський тип вбрання, має приглушені сірі тони з нескладним орнаментом [11].

У 2009 році колекція фондів НІЕЗ «Переяслав» поповнилася ляльками-мотанками Т-11614 (1–5), які виготовила на замовлення музею майстриня, уродженка с. Вінинці Переяслав-Хмельницького району Є. Мостова, 1948 р. н. Навчила виготовляти ляльки Є. Мостову її бабуся, 1902 р. н., уродженка с. Вінинці. Це антропоморфні жіночі постаті різного розміру з виділеною головою, поясом, станом. Обличчя імітовано світлим тоном полотняної тканини, пусте. Голова зав'язана хусткою. У спідницях, фартухах. На талії є червоні пояси. Застосовані як натуральні, так синтетичні тканини (домоткане полотно, вовна, бавовняна тканина, штучний шовк, вишивка хрестом). Виготовлені способом намотування тканини у сувій та перев'язування у певних місцях [11].

Для забави маленьких дівчаток виготовляли ляльки у сповитку з невеликих хусток. Бабусі майстерно скручували у валик хустку, лишавши один кінець, яким формували голівку та тулуб. Швидко заспокоївши дитину, їх розмотували і могли одягати, як головний убір. Такими ляльками у 2009 році поповнилася колекція НІЕЗ «Переяслав». Їх авторство належить Є. Мостовій. Т-11616 (1–2) виготовлені з ситцевих білих хусток із червоним та синім орнаментами способом намотування у необхідних місцях [11].

Зберігали такі фігурки у плетеній корзинці з червоної лози на комині печі, припічку, в опічку або скрині, в прискринку. Іноді були випадки, коли молоді дівчата разом із посагом в скрині везли ляльки до хати свекрухи, потім передавали їх своїй дочці. Ще ляльки служили як оберіг у чужій родині. У традиційному середовищі сільська дівчинка Переяславщини, як правило, мала не одну ляльку, а декілька, іноді й цілий ляльковий ансамбль (до 20 фігурок, і кожна мала своє ім'я). З ними було зручно гратися, розігруючи або моделюючи різні «життєві епізоди», сцени, ситуації [4].

Для зовсім маленьких діток, до року, виготовляли «ляльки-жованки» (або «кукли»). У невеликий шматок чистого виношеного полотна клали шматочок жованого хліба, замотували його тканиною, формували у вузлик і туго перемотували ниткою. Таку «куклу» давали смоктати дитині, після чого вона заспокоювалася і засинала [6].

Як згадують Є. Мостова 1948 р. н., О. Марченко 1949 р. н. з с. Вінинці Переяслав-Хмельницького району Київської області, В. Захарченко 1938 р. н. з с. Мала Каратувль Переяслав-Хмельницького району, О. Торба з

с. Помоклі Переяслав-Хмельницького району, М. Адаменко з с. Гречаники Переяслав-Хмельницького району, В. Гресь 1942 р. н. з м. Переяслав-Хмельницького, ляльок-хлопчиків із тканини не виготовляли, лише із конопляної паклі або ниток. Брала грубу сирову нитку, відмотували із клубка багато разів одного розміру, рівенько складали у джгутик, знизу розрізали усі ниточки, розчісували гребінцем. З одного краю перев'язували ниткою, таким чином формували голівку. Потім перев'язували серединку джгутика і розділяли нитки навпіл на дві рівні частини, формуючи ніжки. Хлопці нищили ляльок-мотанок, з якими гралися дівчата, але інколи, десь у куточку, щоб ніхто не бачив, самі ними гралися.

Із вилущеного качана кукурудзи мотали забавку. Брала качан із листками. Верхню його частину перемотували ниткою, формуючи голівку, загинали клаптиком тканини як хусткою. Нижні листочки витягали у два протилежні боки та примотували. Вони слугували руками. Листочки, що залишились, спускались до низу, нагадуючи спідницю [2].

Іграшки хлопців були дерев'яними. У літній період, коли випасали худобу, вони виготовляли собі забавки зі шматка суцільного дерева, ножем примітивно витісували мечі. З гілок робили лук і стріли, потім влаштовували бої з мечами та змагання стрілянини з луків.

У фондовій колекції НІЕЗ «Переяслав» зберігаються дитячі дерев'яні іграшки, виготовлені майстром І.І. Нестеренком із Полтавщини. Всі вони потрапили до фондів музею в 1978 році.

Іграшка у формі пташки НДФ-354 (8) виготовлена з цілого бруса вербового дерева. Шия спрямована до верху. На голові круглим прорізом виділено дзьоб. По боках голови видовбані круглі ямки очей. На спині, по середині тулуба, повздовжній проріз, який нагадує щільно складені крила. З боку на обох крилах трикутні отвори, які продовжуються трьома горизонтальними прорізами, що імітують пір'я. Виділено хвіст трьома вертикальними насічками. На грудях – два круглі прорізи, які нагадують сонце. Висота іграшки – 16 см, ширина – 12 см, довжина – 35 см [9].

Іграшка у формі постаті чоловіка НДФ-354 (2) виготовлена із суцільного бруска вербової деревини. Чітко вирізана голова, тулуб, руки, ноги. На чолі – волосся з вертикальними прорізами, засічками. Обличчя у профіль. Виділяється високе чоло із двома горизонтальними рівними прорізами, широкі, напівовальні брови, прижмурені очі, ніс, великі вуса, напіввідкритий рот, на бороді ямка. Біля шиї – трикутний проріз, рукава щільно притиснуті до тіла і опущені до низу. На поясі – горизонтальний проріз (у вигляді поясу). Виділяються опуклі колоши штанив. На правій нозі є чобіт. Підшва відокремлюється повздовжнім прорізом. Ліва нога без взуття, де чітко видно чотири вертикальні засічки, що нагадують п'ять пальців. Висота – 26 см, ширина – 9 см [9].

Іграшка у формі коня НДФ-354 (7) виготовлена з бруска верби. Фігура опуклої форми. Зверху міцна прогнута

спина. У верхній частині шиї горизонтальними порізами вирізано гриву. Голова опущена вниз. Маленькі гострі вуха, по боках – овальні очі, відкритий рот, дві трикутні ніздрі. Обвислий живіт виділено вертикальними прорізами. Знизу на передніх і задніх ногах горизонтальним прорізом висічено напівкруглі копита, на задніх ногах – прорізи колін. Позаду широкий суцільний хвіст, що спадає до землі. Довжина іграшки – 20 см, ширина – 8 см, висота – 14 см [9].

Іграшка у формі коня НДФ-354 (6) виготовлена з суцільного шматка вербового дерева. Має міцну вигнуту спину. Дугоподібна шия коня, зверху якої є проріз, нагадує гриву, яка продовжується на лобі. На голові – вуха, овальні очі, дві трикутні ніздрі, відкритий рот. Вирізняються горизонтальним прорізом міцні груди, округлий живіт. Передні ноги зігнуті в колінах, задні – коротші за передні. Знизу на ногах прорізами виділено копита. Міцний спадаючий хвіст розширений до низу. Довжина – 20 см, ширина – 8 см, висота – 15 см [9].

Іграшка у формі качки (коряк) НДФ-354 (9) виготовлена з суцільного шматка вербового дерева. Виділено голову, підняту вгору. На голові овальним прорізом відокремлено розкритий гострий дзьоб, круглі очі. Верхня частина спини видовбана, порожниста. Позаду хвіст, його грані з п'ятьма насіченими прорізами, які імітують пір'я. По всій зовнішній поверхні качки смуги та крапки коричневого кольору, що імітують пір'я. Фарбою виділено крила овальної форми, в середині яких, з одного боку, зображено щуку, з протилежного – карася. Довжина – 31 см, ширина – 14 см, висота – 14 см [9].

Іграшка «Вершник» НДФ-354 (5) у вигляді чоловічої постаті на коні. Коня виготовлено з суцільного бруска. Кінь пласкої форми. Зверху, на шиї та лобі, горизонтальними прорізами чітко виділено гриву коня. Спина прогнута. Голова опущена до низу. Прорізами відокремлено гострі вуха, овальної форми очі, відкритий рот та трикутні ніздрі. Передні і задні ноги стиснуті. В нижній частині ніг – горизонтальний проріз копит. Позаду – плаский спадаючий до низу хвіст. На спині, в сидячому положенні, знаходиться вершник. Його зроблено з іншого шматка вербового дерева. На голові прорізом виділено шапку. Риси обличчя грубі, випуклі; очі прижмурені, нахмурені; брови широкі; обвислі щоки; широкий ніс; товсті губи; великі вуса; на бороді – ямка. Руки повертаються. В плечовій частині просвердлено отвір, у який вставлено дерев'яні штирі, за допомогою яких крутяться руки. Долоні міцно стиснуті в кулаки. У лівому кулаці є отвір, куди вставлено шаблю, підняту до гори. Горизонтальними та вертикальними прорізами чітко виділено пояс. У стегновій частині тулуба є два горизонтальні прорізи, які нагадують верхній плечовий одяг. На рукаві, біля зап'ястя, – два овальні прорізи, які показують закінчення рукава. Біля шиї вершника – овальний проріз у вигляді коміра. На ногах чоботи. Довжина – 28 см, ширина вершника – 9 см, ширина коня – 5 см, висота з вершником – 29 см [9].

Фігурки коней були дуже популярними іграшками серед хлопців. Виготовляли їх із деревини, розміри якої дозволяли дитині гойдатися, сидячи верхи. Кінь знаходився на міцній платформі, до якої приєднували коліщата. Коли дитина сиділа верхи на коні, відштовхувалася ногами – іграшка котилася на коліщатах. Такі іграшки були складені у міцну об'ємну конструкцію з окремих частин, де чітко виділялися форма голови, тулуба, ніг [5].

На станку або пилкою випилювали голову коня. А в шию, де продовжується тулуб, уставляли довгу гладенько затесану палицю, яка слугувала замість сідла. На іграшці ножом схематично вирізували гриву, очі, ніздрі, вуха. На таких «конях» діти могли кататися по селу цілий день [5].

Восени, як дозрівали соняшники, з рослини зрізували голівки з насінням, лишаючи стебло, у яке «впрягався» хлопець, як кінь у голоблі, і їхав верхи.

Батьки для забавляння малих дітей виготовляли з дерева возики на рухомих дерев'яних коліщатах, на яких возили дітей. Для старших дітей, як забавку, робили візочки для іграшок. На возика діти складали власноруч виготовлені ляльки, м'ячики із шерсті тварин (корови, вівці, кози, коня), прив'язували до возика мотузку і тягли за собою [1].

З окремих продовговуватих брусочків однакової довжини та ширини з отворами витісували мороки, що послідовно склалися у фігуру. Цей процес був довготривалим, треба було «морочитись». А розібрати таку мороку було легко: потягнеш пальцями певний брусочок – фігура розсипається.

З дерева виготовляли дзигу. Чим дужче її закручували, тим швидше вона крутилася і забавляла дитину. Дзигу робили також із дерев'яної катушки. Посеред катушки проколювали отвір, в який уставляли паличку, з обох боків її загострювали, розкручували. Кінчиком ножа на катушці наносили хвильки. Якщо розкручували таку катушку, вона крутилася і повністю за формою нагадувала дзигу [3].

Вітрячки робили з двох тоненьких витесаних дощечок, які слугували крилами. Посередині дощечок ножом вирізали круглий отвір, потім перекладали їх на хрест, а у середину отвору вставляли паличку, яка фіксувала дощечки. Вони поверталися у напрямку вітру і крутилися як крила у вітряку [7].

Із залишків деревини старші діти та батьки власноруч виготовляли мініатюрний різноманітний ужитковий посуд. Такими відерцями на коромислі дівчата носили воду від криниці. З цеберок хлопці та дівчата поїли своїх «коней» з соняшникового стебла чи виструганого дерева. Виготовляли домашні меблі, ляльки, музичні інструменти, знаряддя праці, якими користувалися у побуті. Спостерігаючи за працею дорослих, діти й собі в оточуючих предметах відшукували граблі, серпи, коромисла, відра, лопати, молотки, терниці тощо.

З лози, соломи, рогози виплітали кошики, колосочки для ляльок. З високої трави плели довгі коси. Їх розкручували та перестрибували на різній висоті.

Ще з XVIII ст. Ілля Тимковський описував дитячі за-

бави, у які панич грався із селянськими дітьми поблизу Переяслава. «Головними моїми розвагами було побігати в саду з набраними брязкальцями» [12]. Їх виготовляли для забавляння малих дітей і у середині XX ст. Робили торохкотельця із спеціально оброблених органів тіла тварин (горлянки гуски, сечового міхура кабана), насипали горох чи квасоллю, потім висушували – і, іграшка готова. Для трохи старших дітей дорослі виготовляли хуркало з курячої стегнової кісточки. Посередині кісточки прокручували отвір, протягували міцний мотузок, прив'язували до кісточки, зв'язували разом кінці. Надягали петлі на пальці і обертали хуркало, протягуючи мотузок, щоб він то закручувався трохи не до пальців, то розкручувався швидко і повільно. Іграшка крутилася і утворювала звуки: хур-хур-хур. Такою іграшкою відволікали малих дітей, щоб не плакали, а старші діти бавилися самі [1].

Влітку для дітей у дворі, під деревом, робили гойдалки. Брала мотузку, зачіпляли за гілку дерева і прив'язували. Щоб зручніше було гойдатись, підкладали дощечку так, щоб сісти в середину мотузки та ногами дістати землі, а руками взятися за мотузку і розгойдуватися [5]. Гойдалку робили і парубки на Великодні та Зелені свята. Увечері вона була розвагою дівочтва та парубоцтва, вдень – дітлахів. Гойдалки улаштовували різні: такі, що можна сідати на міцну дошку та й гойдатися по одному або удвох, чи гойдатися, стоячи ногами на колоді.

Найулюбленішими та найпопулярнішими були іграшки з глини, які вироблялися майстрами відомих гончарних центрів та гончарями-кустарями. Іграшки виліплювали у вигляді птахів, звірів, свійських тварин. Їх муляжі зберігаються у фондовій колекції НІЕЗ «Переяслав» НДФ-7950 (1–25), 16 фігурок у формі пташок, 9 фігурок у формі звірів. Виготовлені у 1984 році І. Нестеренком з с. Броварки Черкаської області за мотивами української народної іграшки зі світлої та темно-коричневої глини, обпалені, різні за розміром [9]. Також наявні іграшки Львівської кераміко-скульптурної фабрики ПХІМ-4642 у формі півників, пташки, коника, баранчика-вазочки (20 штук, виготовлені у 1960 р.). Іграшки Васильківського майолікового заводу датуються 1959 роком [10]. Зберігається ціла колекція іграшок, виготовлених майстрами-гончарями з Опішні (А.С. Пошивайло, В.О. Омеляненко, І.А. Білик, О.А. Олійник.). Це – свистунці (7 шт.), скульптури (8 шт.). Іграшки гончарного виробництва виготовлені з глини, мають пластичні витончені форми, покриті поливою, орнаментовані, переважають коричневі, біло-зелені, сині кольори. Деякі з них мають підписи автора. Вони передані до фондів НІЕЗ «Переяслав» Дирекцією художніх виставок міста Києва у 1974 році [10].

Жінки, купуючи на ярмарку новий глиняний посуд (макітру, горщик, глечик), не забували про дітей і часто купували іграшку з глини. Гончарі, іноді на здачу, давали «монетки» – маленький іграшковий посуд, яким залюбки бавилась малеча.

Дітям виготовляли забавки із залишків дроту та бляхи. Зразок такої іграшки ДЕ-144 знаходиться у фондovій колекції НІЕЗ «Переяслав». Зробив її для своїх дітей у 1912 році житель с. Студеники Переяслав-Хмельницького району Київської області Д. Близнюк. Відро іграшкове має форму зрізаного конуса до низу, кольору бляхи, з двох шматків, дно у вигляді підставки. У верхній частині біля вінця у протилежних сторонах є два отвори, в які вставлена душка з дроту [8].

Отже, розглянуті та описані народні іграшки із зібрання Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» є безцінним надбанням народно-го мистецтва-іграшкарства і потребують подальшого вивчення та дослідження.

ПОСИЛАННЯ

1. Записано автором від В.Р. Захарченко 1937 р. н. у с. Велика Каратул Переяслав-Хмельницького району.
2. Записано автором від Г. Адаменко 1938 р. н. у с. Гречаники Переяслав-Хмельницького району.
3. Записано автором від Г.Г. Коваленко 1935 р. н. у с. Лецьки Переяслав-Хмельницького району.
4. Записано автором від Є.І. Мостової 1948 р.н. у с. Вінинці Переяслав-Хмельницького району.
5. Записано автором від І.К. Ривденко 1933 р.н. у м. Переяслав-Хмельницький.
6. Записано автором від О.І. Марченко 1949 р.н. у с. Вінинці Переяслав-Хмельницького району, Київської області.
7. Записано автором від В.М. Гресь 1939 р. н. у м. Переяслав-Хмельницький.
8. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Фонди. Облікова документація. Інвентарні книги групи «ДЕ».
9. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Фонди. Облікова документація. Інвентарні книги групи «НДФ».
10. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Фонди. Облікова документація. Інвентарні книги групи «ПХІМ».
11. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Фонди. Облікова документація. Інвентарні книги групи «Т».
12. Тимковский И.И. Мое определение в служ-бу. Сказание в трех частях 1850 года // Москвитянин. – 1852. – Т. 5. – № 17–18. – С. 3.

Демьяненко Н.Д. Народные игрушки фондовой коллекции Национального историко-этнографического заповедника «Переяслав»

В статье проанализированы народные игрушки фондовой коллекции Национального историко-этнографического заповедника «Переяслав». Описаны их виды, материалы изготовления. Освещены новые материалы автора о народных игрушках детей Переяславщины.

Ключевые слова: игрушка, народная игрушка, фондовая коллекция, дети, кукла-мотанка, полотно, сувой, игрушки из дерева, глиняная игрушка.

Demianenko N.D. Folk toys in stock collection of the National historical and ethnographic reserve «Pereiaslav»

The article analyzes folk toys from the collection of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav». Their types, materials of manufacture are described. The author's field materials about the folk toys of children from Periyaslav region are covered.

Key words: toy, folk toy, stock collection, children, motanka doll, canvas, suva, toys made of wood, clay toy.

20.02.2019 р.

УДК 94:[728.61+069.51/424.7](477.41–21)«18»НІЕЗ

Т.В. Грудевич

ДВІР ЧИНБАРЯ У МУЗЕЇ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ: ДО ІСТОРІЇ МУЗЕЄФІКАЦІЇ ТА СТВОРЕННЯ ЕКСПОЗИЦІЇ

У статті висвітлюється історія створення двору чинбаря в музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у 1968–69 рр. Приділена увага музеєфікації пам'яток. Дається характеристика асортименту знарядь праці та виробів чинбаря, представлених в експозиції.

Ключові слова: музей, пам'ятка, експозиція, ремесло, знаряддя праці, чинбар.

У місті Переяслав-Хмельницькому є 24 музеї, які об'єднані в Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Його перлина – «Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини» – перший в Україні музей під відкритим небом, будівництво якого було започатковано в 1964 році. На площі 24,5 га встановлено пам'ятки народної дерев'яної архітектури. Унікальний музейний комплекс має таку структуру: українське село Середньої Наддніпрянщини другої половини ХІХ – початку ХХ ст.; сільські ремесла та промисли; вітряки та водяні млини; розділ «Матеріальна культура найдавнішого часу». На його території розміщено 13 тематичних музеїв, які більш поглиблено розкривають окремі теми з історії народного побуту, традицій, звичаїв та обрядів, народної творчості, землеробства, народного транспорту, розвитку світогляду та науки тощо. Забудова власне Музею-села – вулично-безсистемна з центральною вулицею, майданом та окремими кутками. В основі експозиції – двір – основна виробничо-економічна одиниця індивідуального ведення селянського господарства. Вони відкриті з безсистемним розміщенням будівель, розміри і характер яких залежить від функціонального застосування та майнового статку господарів. Особливістю музею є показ розвитку ремесел: бджільництво та олійний промисел, гончарство, чинбарство, гребінництво, столярство, ткацтво. В його експозиції є громадські споруди: сільська управа, шинок, корчма, гамазеї, комори. Разом із хатами, сажками, повітками, клунями вони є унікальними пам'ятками народної дерев'яної архітектури [4].

Одним із найдавніших і найпоширеніших ремесел здавна була обробка шкіри, а шкіряні промисли – провідною галуззю селянського господарства. Шкіра використовувалась в різних сферах повсякденної діяльності людини. З неї виготовляли взуття, одяг, головні убори, ремінну, кінну зброю та упряж [1]. Працівниками Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» у 1960–1990 рр. була зібрана велика колекція знарядь обробітку шкіри та пристроїв, які використовувались у шкіряному промислі. Це сприяло відтворенню експозиції двору чинбаря на території Музею народної архітектури та побуту